

ВЪЗРОЖДЕНСКИ КНИЖОВНИ МАРШРУТИ – НАЙДЕН ГЕРОВ

Мария Узунова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Докладът представя два авторски възрожденски книжовни маршрута, посветени на живота и делото на българския виден културен деец Найден Геров. Изложени са биографични бележки, които са основа за съставянето на съдържанието на маршрутите. Местата за провеждане на литературните обиколки са ключови културни, образователни и исторически центрове, свързани с възрожденеца. Чрез разработването и провеждането на подобни маршрути ще бъде отдадена почит към тази личност, която е допринесла за просветата и съграждането на българската идентичност, ще се помогне за получаването на знания за аудиторията и ще се обогати културната програма на градовете.

Ключови думи: литературен маршрут, музеи, Възраждане, Найден Геров.

Въведение

По случай 200 години от рождението на възрожденеца Найден Геров се съставиха два тематични книжовни маршрута, които са свързани с живота и мисията му да просвещава и образова българите. На базата на проучените биографични и архивни бележки се избраха два културни, исторически града – Пловдив и Копривщица, и се разработиха литературни обиколки, включващи ключови обекти, носещи знания за духа и състоянието на възрожденското образование и просвета. Маршрутите са авторски и подходящи за различни възрастови групи; ще бъдат предложени за целогодишно провеждане от страна на автора и/или неправителствени организации, които се занимават с културен туризъм.

Методология на изследването

В доклада е използван аналитичен метод на изследване. Издирени са и са прегледани всички необходими източници за създаването на тематичните литературни маршрути, които да обхващат обекти, както свързани пряко с Найден Геров, така и полезни за цялостното разширяване на представянето на културните туристически обекти с по-малко познати такива.

Резултати

Изследването е с образователен и културен характер и ще послужи както за обучение на студенти, така и като възможност за провеждане на вътрешен културен туризъм за потребители с културни интереси. Литературните маршрути набират все по-голяма популярност и се провеждат в няколко града в България от страна на различни неправителствени организации и частни лица, ангажирани с културни институции. Те са добър начин за популяризиране на българската култура и книжовност и обогатяване на алтернативните форми на туризъм.

Биографични бележки

Найден Геров Добревич (псевд.: Мушек, р. 1823 г. в Копривщица, п. 1900 г. в Пловдив).

Виден възрожденски просветен деец, книжовник, общественик, езиковед, фолклорист и активен участник в борбата за църковна независимост. Началното си образование получава в родния си град, в общинското училище, с учител баща му хаджи Геро, и после в метоха на църквата „Света Богородица“, с учител светогорския дякон Йосиф. Продължава учението си в Пловдивското елинско училище (1834 – 1837) и при Неофит Рилски в Копривщица (1837 – 1839). През 1839 г. заминава за Одеса, където учи руски език, след което постъпва в гимназията на Ришельовския лицей (1840 – 1842), а от 1842 до 1845 г. е студент в Камериялния (Стопанския) отдел. Учителства в мъжкото двукласно училище в родния си град (1846 – 1849). За кратко време през 1849 г. преподава в новооткритото българско взаимно „Свети Троическо“ училище в Пловдив. От 1850 до 1853 г. е директор и учител в Пловдивското българско епархиално мъжко класно училище „Св. св. Кирил и Методий“. През периода на Кримската война живее в Санкт Петербург. През 1857 г. е назначен за дипломатически агент, а по-късно – за вицеконсул на Русия в Пловдив до 1876 г., когато е обвинен от турците за главен виновник за Априлското въстание. Участва в организирането на Българското човеколюбиво настоятелство в Букурещ за подпомагане на въстанието. След Освобождението на Свищов от руските войски заема поста губернатор на града (4 юни – края на ноември 1877) и така става първият български администратор. От края на декември 1877 г. до 30 април 1878 г. е колежки съветник в Централното гражданско управление. Депутат е във Великото народно събрание в Търново за избирането на княз на България (11 – 17 април 1879 г.). Живее в Лозана през периода 1879 – 1881 г. Занимава се с подготовката и отпечатването на капиталния си труд

в пет тома „Речник на българския език“. Автор е на поемата „Стоян и Рада“ (тук за първи път е използван тонически стих, присъщ на говоримия български език)¹. Дотогава Юрий Венелин и последователите му смятали, че българският е негоден за поетически изказ. На следващата година Геров пише дълги писма от България, които са първите художествени пътеписи в новата българска литература. Автор е на учебника „Извод от физика“, на книги, брошури, пътеписи, статии, дописки и преводи. Сътрудник е на наши и чужди вестници и списания [1]. Предлага възстановяване на старото славянско име на Пловдив, наричан от турците Филибе.

По време на работата върху третия том Найден Геров заболява, но делото му се поддържа от вече обучения за целта негов племенник Тодор Панчев. Той съумява да издаде, още когато Найден Геров е жив, третия том (1899), а четвъртият (1901) и петият (1904) излизат след смъртта на възрожденеца.

Шестте тома на речника съдържат около 80 000 думи. За илюстриране на значенията им са използвани около 26 400 изречения от народната реч, близо 5000 откъса от народни песни, над 4000 фразеологични и идиоматични словосъчетания, около 15 500 пословици, поговорки, гатанки, клетви, съхранили бита и психологията на българите през вековете. Речникът на Н. Геров и Т. Панчев получава признанието на езиковедите, на писателите П. Славейков, Е. Багряна, Е. Станев, Н. Хайтов. Той е живо свидетелство за изразителността и богатството на българския език [2].

През 1865 г. Геров кани Т. Бурмов за учител в Пловдивското училище и го предупреждава да не разгласява. Вероятно причината за тази предпазливост е фактът, че Бурмов е учил в Русия [3].

В началото на Кримската война, като руски поданик, заминава за Петербург и оставя заръка на по-малкия си брат Константин, поел занятията в Пловдивското класно училище, да се грижи за фамилените книжовни притежания. През 1854 г. е подготвен техният списък, отбелязан в архива на Геров. В него са посочени „8 стари български ръкописа“, а също печатни издания – речници, учебници по етика, физика, математика, естествени науки и художествена литература.

По мнението на Маньо Стоянов никой друг български учител по това време не е разполагал с така богата и разнообразна по съдържание лична библиотека. След кончината му през 1900 г. тя става притежание на зет му – общественика Тодор Тодоров. Наследниците я разпродават след 1944 г., но голяма част от

книгите закупува по-късно Народната библиотека „Васил Коларов“ (през 1963 г. преименувана на „Кирил и Методий“) [4].

Примерни литературни маршрути

1) Копривщица

Музей на просветното дело – Постоянна изложба „Копривщица – просветен център през Възраждането“ представя историята на възрожденското образование. Открита през 2012 г. в Доросиевата къща, построена през 1840 г. На първия етаж са пресъздадени възстановки на килийно училище, взаимоучително училище и зала, посветена на възрожденеца Найден Геров. Експозицията представя града като важен възрожденски просветен център и в частност историята на местното училище в трите му основни периода – килийна просвета, взаимно и класно образование. Сред най-ярките личности, представени в изложбата, са: хаджи Геро Мушек, Неофит Рилски, Христо Пулеков, Йоаким Груев, Найден Попстоянов, Петър Жилков и др. Тук се раждат и работят много от най-ярките български учители и просветители. Едно от по-известните килийни училища в Копривщица е открито през 1810 г. в дома на бащата на Геров – хаджи Геро Добрович Мушек (прототип на Каравеловия герой хаджи Генчо). Поради нуждата от повече знания през 1822 г. се открива Обществено училище. Сградата, в която се помещава, е дарена от чорбаджи Вълко Чалъков. През 1837 г. Неофит Рилски открива второто взаимно училище в България. Въвежда се взаимоучителният метод на обучение, познат още като Бел-Ланкастърски по имената на създателите си Андрю Бел и Джоузеф Ланкастър. Важен етап в развитието на образованието е откриването на първото българско класно училище през 1846 г. от Найден Геров. Изцяло се променя системата на преподаване. Издават се все повече учебници в областта на хуманитарните и естествените науки, като граматика, география, физика, история и др. Ценен експонат в изложбата е училищната икона на св. св. Кирил и Методий. Геров я поръчва на художника Станислав Доспевски. Любопитни предмети в експозицията са оригинални учебници и учебни пособия, графични, фотографски и текстови материали, свързани с местната просветна дейност.

На втория етаж е разположена богата документална експозиция, представяща учители и възпитаници на копривщенското възрожденско училище, участници в Априлското въстание, освободителното движение и строители на новата българска държава.²

Къщата е принадлежала на Яко Доросиев (участва дейно в подготовката на Септемврийското въстание през 1923 г.; през 1924 г. е избран за организационен секретар на ЦК на БКП; член на щаба на военната организация, в която оглавява секцията по четническата и терористичната дейност, терористичният акт в църквата „Света Неделя“ е дело на тази организация).³

Къща музей „Георги Бенковски“ – архитектурен паметник от първата половина на XIX век. Сградата е построена през 1831 г. и е типична представителка на еснафските къщи. Георги Бенковски (Гаврил Груев Хлътев) е роден тук през 1843 г. Получава образованието си в класното училище в града. На 12-годишна възраст става чирак на терзия, но буйният му нрав бързо го отвежда по нов път и на 22 години напуска града, за да търгува из анадолските пазари. Завръща се в навечерието на Априлското въстание под името Георги Бенковски, за да възстанови местния революционен комитет, създаден от Васил Левски. Под негово ръководство в Четвърти революционен окръг пламва пожарът на въстанието. Славният войвода на Хвърковатата чета е убит след предателство на 12 май 1876 г. в Тетевенския Балкан, близо до село Рибарица. Във връзка с честванията на 100-годишния юбилей на Априлското въстание в Копривщица през 1976 г., на скалист хълм над родния дом на Бенковски е създаден монумент „Човекът, що даде фаталния знак“. Той е дело на скулптора Хр. Танев. Композицията съчетава естествените природни форми с архитектурно-скулптурни творби. Проектирането ѝ е дело на арх. П. Татаров.²

Къща музей „Любен Каравелов“ – архитектурен ансамбъл от три къщи, изграждан четвърт век. През 1810 г. е изградена зимната къща – едноетажна сграда, обитавана целогодишно от семейството на Стойчо Каравела и Неделя Доганова. Състои се от соба, вкъщи и килер. През 1820 г. е издигната стопанската сграда, служила за склад и сушилня на кожи, вълна, луканки и други месни стоки. През 1835 г. е построена лятната къща – двуетажна постройка с обширен чардак. В средата на двора се извисява крушата, засадена от Любен Каравелов през 1854 г. Къщата функционира като музей от 1954 г. В зимната къща е поставена битова експозиция, показваща уюта в патриархалното семейство и обстановката, в която са родени и отраснали братята Любен и Петко Каравелов. Любен Каравелов е роден на 7 ноември 1834 г. Учи в училището на Найдено Геров в Копривщица и в Пловдивското елинско училище. Посещава лекции в Московския университет и сътрудничи на руския печат. В Русия излизат повестите „Българи

от старо време“, „Дончо“, „Неда“, „Войвода“ и етнографският труд „Паметници на народния бит на българите“. В Сърбия пише „Сока“, „Наказа я Бог“ и „Крива ли е съдбата“. От 1869 г. се установява в Букурещ и се утвърждава като водеща фигура в средите на българската революционна емиграция. Той е един от организаторите и пръв председател на БРЦК, близък съратник на Левски и Ботев. Издава вестниците „Свобода“ и „Независимост“ и сп. „Знаме“. В Румъния излизат „Мамино детенце“, „Хаджи Ничо“, „Децата не приличат на бащите си“, „Ще ли им се върне“. Умира на 2 февруари 1879 г. Централен експонат в музея е печатарската машина на Каравелов, купена от него през 1871 г. от Сръбската държавна печатница. На нея са отпечатани в. „Свобода“, „Независимост“, сп. „Знаме“, Ботевите вестници „Знаме“ и „Таралеж“, а след Освобождението – Търновската конституция. В лятната къща е разположена експозиция, посветена на делото на Петко Каравелов. Роден през 1843 г., учи в Енос, после заминава за Русия при по-големия си брат, където се запознава с видни представители на обществения и литературния живот. Връща се в България по време на Освободителната война. По предложение на руските сили става вицегубернатор на Видинска губерния. Утвърждава се като един от първостроителите на новата българска държава. Председателства Окръжния губернский съвет в Търново, става народен представител в Учредителното събрание, министър на финансите, три пъти е министър-председател, основател и председател на Демократическата партия. Любопитен експонат е бюрото му.²

Къща музей „Димчо Дебелянов“ – построена през 1830 г. от дядото на Дебелянов, двукатната синя къща е оградена с високи каменни зидове. Разполага с приземие и обширен открит чардак. Дебелянов е роден тук през 1887 г. Получава образованието си в родния си град, в Пловдив, Ихтиман и София. Много млад се запознава с творчеството на Пушкин и Блок, П. Славейков. Под въздействието им се оформя като талантлив и модерен за времето си поет. Негови творби се появяват в печата през 1906 г. Едва 29-годишен пада убит на фронта близо до Демир Хисар на 2 октомври 1916 г. През 1931 г. членове на кръжец „Живо слово“ пренасят костите му в родния му град, а през 1934 г. над гроба му, намиращ се в църковния двор, е поставен паметник на майка му, дело на скулптора Иван Лазаров. Родният дом на поета е възстановен през 1957 г. и на следващата година е превърнат в музей. В него се помещават личните вещи, книги и ръкописи на поета.²

Къща музей „Годор Каблешков“ – двукатната къща се намира на улица край Бяла река и е построена от майстор Генчо Младенов през 1845 г. Страдата притежава три фасади със симетрично разположени кобилични фронтони и полукръгли еркери. Каблешков се ражда тук на 13 януари 1851 г. След Копривщенското и Пловдивското класно училище учи във Френския лицей в Цариград. Владее свободно три езика. Запознат с идеите на Левски още през 1871 г., той се превръща в негов пламенен последовател. През 1876 г. е избран за председател на местния революционен комитет. След обявяването на въстанието в Копривщица на 20 април написва историческото Кърваво писмо. Въстанието претърпява погром и той се оттегля с четата си в Балкана, но е предаден и заловен от турските власти. Изтезаван е в Троянския, Ловешкия и Търновския затвор. Самоубива се в габровския конак на 17 юни 1876 г. Сред експонатите на първия етаж може да се види битовата уредба на богатия дом: кристално огледало от Цариград, поднос, с който на 20 април 1876 г. мащехата на Каблешков поднася кафе на Неджиб ага, дошъл да го арестува. Просторен кръгъл салон на втория етаж отвежда към шест стаи, показващи революционната дейност на апостола: лични вещи, вестници, оръжия, почетни кръстове, ордени и медали за храброст на копривщенските опълченци от времето на Руско-турската освободителна война.²

Мостът на първата пушка (Калъчев мост) – намира се над Бяла река (Тополница). Тук пуква първата пушка, огласила избухването на Априлското въстание. Мостът е построен през 1813 г. от хаджи Найденов Калъчев. До него през 1928 г. от арх. Анастас Дудулов е издигнат паметник, отбелязващ събитието.⁴

Къщата и килийното училище на бащата на Найденов Геров не са действащи музеи и не могат да бъдат разгледани. Но може да се посети реставрираното класно училище „Св. св. Кирил и Методий“ (жив музей), където са представени традиционни занаяти и се организират тематични работилници (шивашка, тъкачна и по дървообработване).⁸ В близост е и народното читалище „Хаджи Ненчо Д. Палавеев“, основано през 1869 г. по инициатива на даскал Найденов Попстоянов. Цялото книжовно имущество на училищната библиотека е придобито от читалището за всеобщо ползване. Тук са изложени книги от Христо-Дановата книжарница в Пловдив.⁵

2) Пловдив

Гранитна скулптура в Цар-Симеоновата градина. Изработена от Красимир Русев. Геров прекарва много години в града и умира тук на 9 октомври 1900 г.⁶

Регионален исторически музей, експозиция „Българско възраждане“. Намира се в Архитектурно-историческия резерват „Старинен Пловдив“, в къщата на Димитър Георгиади. Сградата е построена през 1848 г. от майстор хаджи Георги от село Косово по поръка на занаятчията Георги Кендинденоглу. До средата на XX век в нея живеят наследниците на зет му Димитър Георгиади. Къщата разполага с просторни салони, в средата на всеки етаж има четири симетрични стаи. Стените на фасадите и във вътрешността на къщата са богато изписани с геометрични и растителни орнаменти и зооморфни фигури. Салонът на първия етаж е оформен като покрит двор и се явява продължение на градската улица. На втория етаж таваните, вратите и долапите са богато резбовани. След първата реставрация, през 1961 г. тук е разположена музейна експозиция, посветена на Българското възраждане и националноосвободителните борби. През 2006 – 2007 г. сградата е реставрирана по проект на ЮНЕСКО. „Българско възраждане“ представя историята на град Пловдив от XV до XIX век и е разпределена в 11 зали и два салона. Множество документи и вещи пресъздават атмосферата на миналото – чуждото владичество и изграждането на българската национална идентичност. На първия етаж може да се видят експонати, свързани с етническото многообразие и стопанското развитие на Пловдив в османската епоха. На втория и третия етаж са представени предмети и документи от борбата на българите за новобългарска просвета, самостоятелна Църква и национална независимост.⁷

Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – на 1 септември 1850 г. е открито класното (епархийно) училище от Найден Геров. В музея (изграден през 2010 г.) към гимназията може да се видят предмети от почти всички учебни дисциплини. Тук се зараждат идеите за честването на празника на светите братя и за името на училището от Найден Геров. Видни възпитаници са: Васил Левски, Иван Вазов, Димчо Дебелянов, Любен Каравелов, Пейо Яворов. Първите учебници по физика са създадени тук от Найден Геров. През 1868 г. учебното заведение получава статут на

гимназия. Любопитна културна дейност, която училището провежда, е седмица на книгата.⁸

Народна библиотека „Иван Вазов“ изпълнява функциите на второ национално книгохранилище и има принос в опазването на българското културно-историческо наследство. Съхранява архива на българската книга. Библиотеката и музея към нея са създадени през 1879 г. по инициатива на Йоаким Груев, тогавашен директор на Дирекцията на Народното просвещение. Това е първата културна институция в Южна България, която отговаря на потребностите от образование и наука в Източна Румелия и съхранява паметниците на българската писменост и култура. След Съединението нормативните документи, засягащи библиотечната дейност – Указ 37 от 1887 г., Указ 9 от 1897 г. за депозиране на печатните произведения в народните библиотеки, както и първия Правилник за народните библиотеки в София и Пловдив, регламентират равни права и задължения на двете народни библиотеки. През 1886 г. започват книгообменни връзки в страната, а от 1909 г. – и с чужбина. През 1904 г. започва издаването на годишник. Днес фондът на библиотеката притежава 1 960 000 библиотечни документа. Годишно се осъществяват около 120 000 посещения и се заемат около 295 000 документа. Библиотеката си сътрудничи с български и чуждестранни партньори в областта на културата. Към нея функционират два чуждоезикови културни центъра, дигитален център, лаборатория за консервация и реставрация, издателство, книговезница и дигитална печатница.⁹

Музей на Христо Г. Данов – експозиция „Книгоиздаване в България през втората половина на XIX и началото на XX в.“. Сградата е построена в средата на XIX век и е с типична възрожденска архитектура. Намира се на Таксим тепе и основите са каменни. В централната част е разположен салон с цветни стени и резбован таван. Кабинетът на книгоиздателя е изписан в шахматна шарка. Таванът е изрисуван, може да се види името на Йоханес Гутенберг. Експозицията е открита през 1975 г. в дома на издателя. Образци на печатната възрожденска книга са представени в шест зали. Проследени са етапите в развитието на учебното дело на базата на издателската дейност на Христо Г. Данов и Димитър Манчов. Пресъздадена е автентичната обстановка в кабинета на издателя, уредена е възстановка на класна стая. В пристройката на къщата са изложени печатарска техника и машина тип „американка“, оригинални снимки от печатницата на Христо Г. Данов в Пловдив, възстановена е

книжарница с учебни помагала и книги в стила на някогашните книгопродавници. Тук се съхраняват над 5000 тома книги, географски карти, учебни картини и помагала, предмети от бита, лични вещи и кореспонденция на Данов и издателството му. Сградата е реставрирана през 1974 г. по проект на арх. Дикиджиев и изписана под ръководството на худ. З. Крачевски.⁹

Народно читалище „Христо Г. Данов – 1904“. Първоначално е създадено в някогашната махала „Мараша“ с името „Родолубие“. След Априлското въстание преустановява дейността си. Почти 30 години по-късно група печатари полагат основите на читалище с патрон издателя и бивш кмет на града Христо Г. Данов. Той приема тази чест и подарява 200 тома от личната си библиотека. От 1978 г. читалището се помещава в триетажна сграда в район „Централен“ и продължава да развива културната си дейност. Разполага с апарат за увеличаване на текст, предоставен от Съюза на слепите в България. В сградата се помещават и ателие по изобразително изкуство, книгохранилище и музикални репетиционни.¹⁰

Към момента съществува обиколка „Литературният Пловдив“, в която се споменава за Найден Геров и в нея са включени Хуманитарната гимназия и Народната библиотека.¹⁹ Цялостен литературен маршрут и в двата града, свързани с Найден Геров, не е правен. Обектите са подбрани според преки или косвени връзки на възрожденеца с останалите личности (Данов е ученик на Геров, учителства в неговата школа; Каравелов, Дебелянов и Каблешков учат в класното училище на Геров). Досега в града са водени литературни маршрути от доц. Янев, а от две години насам – от доц. Влашки от ПУ „Паисий Хилендарски“, в кооперация с издателство „Летера“, в периодите юни – юли и септември – октомври.¹¹

Заклучение

Възможностите за съставяне на различни литературни маршрути са широки, а перспективите за развитие са обещаващи. Изработването на текущите маршрути е иницирано по повод 200 години от рождението на Найден Геров и големия му принос за развитието на образователната и просветна система в България през Възраждането. В бъдеще повече културни институции трябва да работят усилено за популяризирането на видни книжовни дейци, като участват в провеждането на културни мероприятия и активности.

Бележки

- ¹ **Регионален** исторически музей София, 200 години от раждането на Найден Геров. < <https://sofiahistorymuseum.bg/bg/novini/istoricheski-kalendar/1672-200-godini-ot-razhdaneto-na-naiden-gerov> > (1.05.2023).
- ² **Дирекция** на музеите Копривщица. < <https://direkciamuzei.com/> > (3.05.2023).
- ³ **Опознай.бг**, Къща музей на Яко Доросиев – Копривщица. < <https://opoznai.bg/view/kashta-muzei-na-iako-dorosiev-koprivshitzta> > (4.05.2023).
- ⁴ **Копривщица**. Маршрути и забележителности. < <http://www.koprivshitzta.com/tourism.php> > (5.05.2023).
- ⁵ **Община** Копривщица, Жив музей. < <http://koprivshitsa-bg.com/bg/culture/jiv-muzei.html> > (5.05.2023).
- ⁶ **Български** паметници, Найден Геров. < http://monuments.bg/monument/naiden_gerov > (5.05.2023).
- ⁷ **Пловдив** – докосване до изкуството и историята. < <https://www.visitplovdiv.com/> > (6.05.2023).
- ⁸ **Хуманитарна** гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“. < <http://ghp-pld.com/> > (6.06.2023).
- ⁹ **РИМ** Пловдив. < <https://rimplovdiv.wordpress.com/> > (7.06.2023).
- ¹⁰ **Къща** за гости Колорит, Народно читалище „Хаджи Ненчо Д. Палавеев – 1869“ < <https://kolorit.bg/> > (5.05.2023).
- ¹¹ **Слутурс**. Градски тур „Литературният Пловдив“. < <https://slowtours.bg/tour/gradski-tur-literaturniyat-plovdiv/> > (8.05.2023).

References/Литература

- Obzor** na arhivnite fondove, kolektsii i edinichni postaplenia, sahranyavani v Balgarskia istoricheski arhiv.: Narodna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Sofia 2006, c. 19 – 20. ISBN 978-954-523-085-1.
[**Обзор** на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Българския исторически архив, Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, София, 2006, ISBN 978-954-523-085-1, c. 19 – 20.]
- Yanev, V.** Plovdivski knizhovni deytси i pisateli prez Vazrazhdaneto. Pisatelite na Iztochna Rumelia. – V: *LiterNet*, 22 yuni 2008. < https://litenet.bg/publish13/v_iane/plovdivski.htm > (1.05.2023).
[**Янев, В.** Пловдивски книжовни дейци и писатели през Възраждането. Писателите на Източна Румелия. – В: **Литернет**, 22 юни 2008. < https://litenet.bg/publish13/v_iane/plovdivski.htm > (1.05.2023).]
- Kirilova, A.** Nayden Gerov – edin balgarski intelektualets mezhdru Rusia i Osmanskata imperia v podkrepa na dvizhenieto za natsionalna prosveta (1857 – 1877). NBU, 2014. < https://ebox.nbu.bg/profesorgenov/view_lesson.php?id=5 > (2.05.2023).
[**Кирилова, А.** Найден Геров – един български интелектуалец между Русия и Османската империя в подкрепа на движението за национална просвета (1857 – 1877). НБУ, 2014. < https://ebox.nbu.bg/profesorgenov/view_lesson.php?id=5 > (2.05.2023).]

4. **Gergova, A.** Nayden Gerov – osvobozhdenski i sledosvobozhdenski radetel na balgarskata knizhovnost i na rodnata ni rech. – V: *Biblioteka*, 1/2014. < https://nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2016/12/Biblioteka_1_2014.pdf > (3.05.2023).

[**Гергова, А.** Найден Геров – освободенски и следосвободенски радетел на българската книжовност и на родната ни реч. – В: *Библиотека*, 1/2014. < https://nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2016/12/Biblioteka_1_2014.pdf > (3.05.2023).]

За автора

Мария Узунова е докторант в специалност „Книгознание, библиотекознание и библиография“.

За контакт с автора: m.uzunova@unibit.bg

REVIVAL LITERARY ROUTES – NAYDEN GEROV

Maria Uzunova

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The paper presents two authors' revival literary routes, dedicated to the life and work of the prominent Bulgarian cultural figure Nayden Gerov. Biographical notes are the basis for the compilation of the content of the routes. The places for the literary tours are key cultural, educational, and historical centers associated with the revivalist. Through the development and implementation of such routes, tribute will be paid to this person who contributed to the enlightenment and building of the Bulgarian identity, it will help to gain knowledge for the audience and the cultural program of the cities will be enriched.

Keywords: literary route, museums, Revival, Nayden Gerov.

About the Author

Maria Uzunova, PhD student in “Book Knowledge, Library Science and Bibliography”.

To contact the Author: m.uzunova@unibit.bg